

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

3-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Sh.D.Xonbabayev

Bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarda milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirishga tayyorlashning tarkibiy tuzilishi va yo'nalishlari227

M.S.Xoshimov

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini xalq o'yinlari orqali kommunikativ kompetentligini takomillashtirishning metodologik asoslari231

IQTISODIYOT

X.X.Bozarov

Kichik biznes subyektlarida iqtisodiy inqirozga qarshi kurashish strategiyasini takomillashtirish235

U.X.Gulmatov

O'zbekiston milliy transport tizimining iqtisodiy asoslari.....239

FALSAFA

M.M.Abduraxmonova, D.O.Akramov

Umumta'lim maktablarida xavf guruhidagi oila farzandlarini ijtimoiylashuvida mahalla ijtimoiy xodimining ahamiyati.....246

Q.Sulaymonov

O'rta asr Islom Sharqi allomalarining gnoseologik va teologik qarashlarining qiyosiy induksiyasi253

X.A.Yulbarsova

Integrativ yondashuv asosida bo'lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari.....258

I.A.Asatulloev

Alfred Adlarning qalb konsepsiyasida inson kamolotining ijtimoiy omillar bilan shartlanganligi.....264

I.A.Suvanov

Axborot jamiyatida insonni kutayotgan yangi muammolar xususida ayrim mulohazalar268

M.Y.Ergashov, Z.I.Narziyev

Qomusiy alloma Abu Bakr Muhammad Zakariyo ar-Roziyning ma'naviy va ilmiy merosi.....273

M.K.Soipova

Yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda fan va islom qadriyatlarini tushunchasining mazmun mohiyati.....277

I.B.Toshpo'latov

Jamiyat taraqqiyotida filantropik harakatning ahamiyati.....281

З.С.Касимова

Цифровизация и гуманитарное образование: сотрудничество и инновации284

SIYOSAT

Z.Sh.Turg'unboyev

O'zbekiston Respublikasining Afg'onistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni mo'tadillashtirishda xalqaro maydondagi tashabbuslari.....290

O'.N.Ahmedova

Davlat va jamiyat boshqaruvida rahbar kadrlar ma'naviyatini yuksaltirish zarurati.....296

M.T.Musayev

Globalashuv sharoitida missionerlikning ijtimoiy-siyosiy munosabatlarga ta'siri.....300

G.S.Ro'ziyeva

Madaniyat va milliy xavfsizlik sohasida davlat siyosatini belgilashning o'ziga xosligi305

TARIX

B.X.Matboboyev, A.A.Aloxunov

O'zbek-Xitoy qo'shma xalqaro arxeologik ekspeditsiyasining Mingtepa shahar xarobasida olib borgan ilmiy izlanishlari natijalari xususida311

J.Sultonov

Chingizxonning markazlashgan davlatga asos solishida ittifoqchilik va diplomatiyaning roli....318

X.X.Azimov

Qadimgi Xitoy manbalarida Usun davlati.....329

J.Z.Axmedov

UO'K 37.364.4

**INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK SOTSIOLOGLARDA IJTIMOYI
KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI****ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ СОЦИОЛОГОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА****THEORETICAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE IN FUTURE
SOCIOLOGISTS ON THE BASIS OF AN INTEGRATIVE APPROACH****Yulbarsova Xurshida Abdullajonovna**

Farg'ona davlat universiteti sotsiologiya kafedrasida dotsenti

Annotatsiya

Bo'lg'usi mutaxassisning ilmiy, innovatsion salohiyatga ega bo'lishi, shiddat bilan rivojlanayotgan sotsial o'zgarishlarga, sharoitlarga nisbatan moslashuvchan va sezgir bo'lishini zamonning o'zi talab qilmoqda. Shuning uchun ham oliy ta'lim muassasalari bo'lajak sotsiologlarning ijtimoiy-kasbiy kompetentligini zamonaviy talablarga mos holda rivojlantirish, ta'limni tubdan isloh qilish hamda mazkur tizimni yangi sifat bosqichiga ko'tarishning muhim sharti hisoblanadi. Mazkur maqolada bo'lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetensiyalarni integrativ yondashuv asosida ijtimoiy-professional shakllanish istiqbollari kengaytirish, ijtimoiy mahoratni aniqlash zarurligi, ta'limning hozirgi bosqichini rivojlantirishning eng muhim tendentsiyasi ekanligi o'rganilgan.

Аннотация

Время требует, чтобы будущий специалист обладал научным и инновационным потенциалом, был гибким и чувствительным к быстро развивающимся социальным изменениям и условиям. Именно поэтому высшие учебные заведения являются важным условием развития социальной и профессиональной компетентности будущих социологов в соответствии с современными требованиями, коренного реформирования образования и поднятия этой системы на новый уровень качества. В данной статье рассматривается необходимость расширения перспектив социально-профессионального становления будущих социологов на основе интегративного подхода, определения социальных навыков, а также важнейшие тенденции развития современного этапа образования.

Abstract

Time requires that the future specialist has scientific and innovative potential, is flexible and sensitive to rapidly developing social changes and conditions. That is why higher educational institutions are an important condition for developing the social and professional competence of future sociologists in accordance with modern requirements, radically reforming education and raising this system to a new level of quality. This article examines the need to expand the prospects of social-professional formation in future sociologists based on an integrative approach, to determine social skills, and the most important trend in the development of the current stage of education.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, ta'lim jarayoni, ijtimoiy kompetentlik, bo'lajak sotsiolog, kasbiy salohiyat, pedagogik tizim, integratsion model, ijtimoiy muvofiqlik, shaxslararo integratsiya, kichik guruhlarda ishlash, integratsiya, fanlararo integratsiya.

Ключевые слова: интегративный подход, учебный процесс, социальная компетенция, будущий социолог, профессиональный потенциал, педагогическая система, интеграционная модель, социальная совместимость, межличностная интеграция, интеграция, междисциплинарная интеграция.

Key words: integrative approach, educational process, social competence, future sociologist, professional potential, pedagogical system, integrative model, social compatibility, interpersonal integration, work in small groups, integration, interdisciplinary integration

KIRISH

Jamiyatni isloh qilishda ta'limning kutilayotgan hissasi, ta'lim sohasini ustuvor yo'nalish sifatida belgilash iqtisodiyot, siyosat, ijtimoiy-madaniy sohani rivojlantirishning yangi strategik yo'nalishlari, jamiyatning ochiqdigi, uning jadal axborotlashtirish va dinamikligini hisobga olgan holda yangi ijtimoiy rollarni o'zlashtirish zarurati oliy o'quv yurtlari bitiruvchilariga qo'yiladigan talablarni tubdan o'zgartirdi, sezilarli darajada oshirdi.

FALSAFA

Shu bilan birga, ijtimoiy va ta'lim amaliyoti shuni ko'rsatadiki, universitet bitiruvchilari ko'pincha jamiyat tomonidan qo'yilgan talablarni qondirishga ichki tayyor emaslar, sotsializatsiya jarayonida qiyinchiliklarni boshdan kechiradilar, mustaqil hayotga kirish bosqichida o'z-o'zidan shubhalanish holatida bo'lishadi. Bu ularning ijtimoiy kompetentsiyasining yetarli darajada rivojlanmaganligidan dalolat beradi.

Talabalarning bo'lajak mutaxassis sifatidagi yuqori darajadagi ijtimoiy kompetentsiyalari ularning jamiyatning jadal o'zgaruvchan sharoitlariga muvaffaqiyatli moslashish jarayonining kafolati bo'lib xizmat qiladi, hayotning asosini tashkil qiladi, samarali ijtimoiy va kasbiy faoliyatni amalga oshirish istiqbollari ta'minlaydi va shu asosda insonparvarlik, fuqarolik, ijtimoiy mas'uliyat kabi shaxsiy fazilatlarining mavjudligi, harakatchanlik, mustaqillik, bag'rikenglik, bo'lajak sotsiologlarning murakkab ijtimoiy muhitga integratsiyalashuviga imkon beruvchi o'zgacha fikrlash qobiliyati va boshqalar bilan tavsiflanadi.

Ijtimoiy sohani modernizatsiyalash sharoitlarida bo'lajak sotsiologlarni o'qitish uchun ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish alohida dolzarblik kasb etadi. Bu zamonaviy talaba (jumladan, bo'lajak sotsiologlarni) agar ijtimoiy kompetentlikning past darajasiga ega bo'lsa, samarali harakat qila olmaydi. Kasbiy-yo'naltirilgan ijtimoiy-gumanitar fanlar ta'limi didaktikasida kasbiy-pedagogik ta'lim jarayonlari tamoyillari eng muhim kategoriya hisoblanadi. Bu esa bo'lajak sotsiologlarning jamiyatning turli guruh va qatlamlari bilan ishlashda kasbiy mahoratlarini oshiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ta'lim jarayonida quyidagi integratsiyalovchi "komponentlar alohida ajralib turadi:

- psixodidaktik (faoliyatning mazmuni, shakl va uslublari);
- ijtimoiy komponent (subyektlar o'rtasida yuz beruvchi muloqot);
- predmetli (narsalar joylashgan muhitni ta'minlovchi, ta'lim oluvchilar faoliyatini tashkillash va rivojlantirish uchun imkoniyat);
- ta'lim muhitining subyektlari" [4, 107-122 b.].

Ta'limdagi integratsiya bir hil va turli xil tarkibiy qismlarning (maqsadlar, bilimlar, malakalar, ko'nikmalar) o'zaro kirib borishi va o'zaro ta'sirini, ilgari ajratilgan ko'plab bir hil va turli xil tarkibiy qismlardan (maqsadlar, mazmun, usullar, vositalar, shakllar, til, ta'lim, mavzular, texnikalar, g'oyalar va boshqalar) yaxlitlikni shakllantirish jarayonini nazarda tutadi. V.S.Bezrukova ta'kidlashicha, integratsiya predmet va hodisalarning nazariy va amaliyotda o'zaro bog'lanishi va o'zaro ta'siri, ularning asl tabiiy yaxlitligini tiklash shakllaridan biridir. Shu bilan birga, integratsiya bir vaqtning o'zida obyektlarning o'zaro bog'liqligi printsipli, jarayoni va natijasi sifatida ishlaydi, bu esa ushbu kontseptsiyaning ko'p funksiyaliligini ko'rsatadi. [2, 29-31-b.].

Olima X.Yulbarsova asosida bo'lajak o'qituvchilarning nafaqat ko'plab kasbiy topshiriqlarni yechishga tayyor bo'lishi, balki integrativ tashkiliy-boshqaruv faoliyatini bajarishga ham layoqatli bo'lishi lozimligini ta'kidlagan. Jumladan:

- ta'lim oluvchilar jamoasi faoliyatini tashkillash;
- ta'lim oluvchilarni boshqarish usullarini qo'llay olish;
- boshqaruv faoliyatini ishlab chiqish va qarorlar qabul qilishning o'ziga xos tartibini egallash;
- ta'lim oluvchilar xulqiga qo'yiladigan hamda hayot xavfsizligi talablariga rioya qilish va ta'lim oluvchilar faoliyatini muvofiqlashtirish. [16, 71-b.]

Shu jihatdan integratsiyaning pedagogik mohiyati integrativ pedagogik faoliyatni amalga oshirish sharoitida ko'p qirrali inson yaxlitligini rivojlantirish, tiklash va shakllantirish jarayoni va natijasi sifatida qaraladi.

Rus olimlari I.A.Larionova, N.K.Chapayev integratsiyalashgan pedagogik faoliyatni pedagogik faoliyatning o'ziga xos turi sifatida belgilaydi, uning davomida ta'lim nazariyasi va amaliyotining muayyan integrativ vazifalari yangilanadi (bilim mavzusini kengaytirish, fikrlashning kontseptualligi va sxolastikasini rivojlantirish, individual subyektivlikni shakllantirish, moslashuvchan ko'p qirrali faoliyatni tashkil etish, kasbiy ta'lim darajasi va boshqalar) [9, 160-b.]. E.V.Yakovlev va N.O.Yakovlev pedagogik integratsiyaning maqsadlar, tamoyillar, mazmun, tashkil etish shakllari birligini ifodalashning eng yuqori shakli, ta'lim jarayonining turli tarkibiy qismlarining o'zaro bog'liqligi asosida kengaytirilgan pedagogik birliklarni yaratish deb hisoblaydi [17, 108-b.].

Shuningdek, respublikamizda pedagogik va axborot texnologiyalarini integratsiyalash, o'qitish jarayoniga elektron va masofaviy ta'limni joriy qilish U.Sh.Begimqulov [1], R.X.Djurayev [6], R.Hamdamiy, N.I.Taylaqov [13]; integrativ yondashuv asosida talabalarning kasbiy

kompetentsiyalarini rivojlantirish masalalarini E.Ismoilov [8], o'quvchilarda tayanch va fanga doir xususiy kompetentsiyalarni shakllantirish muammolari B.Sh.Xasanova [14, 110-b.] kabilar tomonidan tadqiq qilingan.

B.Sh.Xasanova o'quvchilarda integrativ yondashuv asosida kompetentsiyalarni shakllantirish tizimida ta'lim mazmuni samaradorligi, o'qitish shakllari va metodlaridan foydalanib pedagogik va axborot texnologiyalari integratsiyasi asosida o'quvchilarda tayanch kompetentsiyalarni shakllantirish jarayonidan iborat etib belgilangan. Integrativ yondashuv bosqichlari quyidagilardan iborat: interoyektsiya – o'quvchi individual imkoniyatlari asosida o'zlashtirayotgan bilimlarini o'z ichki dunyosiga integrativ motivlar bilan qabul qilishi sanaladi [14, 65-bet], deya ta'kidlaydi.

Falsafiy va psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish asosida shuni xulosa qilishimiz mumkinki, ta'limdagi integratsiya jarayoni talabalarda har tomonlama, integratsiyalashgan bilimlarni rivojlantirish maqsadida turli o'quv fanlari mazmunining o'zaro ta'siri, o'zaro aloqasi va o'zaro bog'liqligi o'quv fanining predmetini tashkil etuvchi moddiy olam yoki ijtimoiy hayotning muayyan yoki boshqa hodisalari, tomonlari va xususiyatlari haqidagi ilmiy g'oyalarning dialektik jihatdan o'zaro bog'langan yaxlit tizimi sifatida ko'rib chiqilishi kerak. E'tibor bering, bu yondashuv ilmiy fanlarning zaruriy mavjud differentsiatsiyasini buzmaydi. Aksincha, har bir alohida fanni o'rganishda farqlash va integratsiya ikki qarama-qarshi va o'zaro bog'liq jarayon sifatida boradi. Bunday dialektik uyg'unlik ta'lim muassasasida mutaxassislar tayyorlashni yanada takomillashtirish va ratsionalizatsiya qilish uchun qo'shimcha zaxiralarni aniqlash imkonini beradi. Integratsiya zamonaviy ta'lim jarayonining zaruriy atributidir. Didaktikaning vazifasi o'qituvchiga bilimlarni maqsadli integratsiyalash uchun samarali vositalarni taqdim etishdan iboratdir.

Integratsiya g'oyasi rus va xorijiy didaktikada chuqur ildizlarga ega. Tadqiqotchi A.Ya.Danilyuk, "pedagogikadagi integratsiya ilmiy ongning murakkab dialektik o'zgarishlari mahsuli bo'lib, u ba'zi bir vaziyatlarga intilishlarga bo'ysunmay, balki jahon madaniyati yutuqlarini, ba'zan esa o'z taraqqiyotining dramatik tajribasini o'zlashtirgan maishiy ta'lim", [5, 8-b.] deb izohlagan.

Ta'limda integratsiyaning asosiy yo'nalishlarini V.S.Bezrukova integratsiya maqsadini belgilaydigan sohalarini quyidagicha aniqlaydi:

- 1) bilim predmetini kengaytirish va chuqurlashtirish;
- 2) ko'p fanli o'qitishni bekor qilish;
- 3) mavzuni (bo'lim, butun kursni) o'rganishga sarflanadigan vaqtni qisqartirish;
- 4) takrorlashni bartaraf etish;
- 5) o'qitish texnologiyasidagi o'zgarishlar;
- 6) bilim predmetining tor tomonlarini ko'rishni yengish;
- 7) talaba shaxsini rivojlantirish uchun nisbatan qulay shart-sharoitlarni yaratish;
- 8) rollarni, joylarni, pedagogik jarayonda muayyan odamlar yoki tarkibiy qismlarning mavjudligini "tinch" tarzda qayta taqsimlashni amalga oshirish;
- 9) talabalar va o'qituvchilarning jadal rivojlanishini rag'batlantirish [2, 47-b.].

N.K.Chapaev esa monografiyasida amaliy darajada pedagogik integratsiyaning bir qancha asosiy yo'nalishlarini ko'rsatib beradi [15, 103-105-b.]:

1. Mazmuniga ko'ra quyidagilarga bo'linadi: fanlararo integratsiya: bio-mavzu (ikki fanning sintezi) va ko'p predmetli (uch yoki undan ortiq fanlarning sintezi); integratsiyalashgan kurslar, dasturlar va loyihalarni yaratish; turli ta'lim sohalarining tarkibiy qismlarini birlashtirish; muayyan ta'lim yo'nalishlarining integratsiyalashgan mazmunini qurish.

2. Ta'limning integrativ shakllari (integratsion dars, integrativ seminar, integrativ ma'ruza, integrativ imtihon, integrativ kun va boshqalar), ta'limning integrativ shakllari (madaniy-ma'rifiy markaz, gumanitar-pedagogik markaz, yaxlit maktab) rivojlanishi bilan bog'liq tashkiliy-texnologik, va hokazo), shuningdek, integrativ texnologiyalar (muammolarga asoslangan ta'lim, hayotiylikni o'rganish, kontekstli ta'lim va boshqalar). Xuddi shu guruhga N.K. Chapaev pedagogik jarayonning turlarini, masalan, o'quv va darsdan tashqari ishlarni birlashtirishga ishora qiladi.

3. Ta'lim ichidagi aloqalar (aloqalar va munosabatlar), ta'lim tizimining tashqi aloqalari va munosabatlariga taalluqli institutsional yo'nalish.

4. Pedagogik jarayon ishtirokchilari faoliyatining subyekt-rol rejalarining yaqinlashishi jarayonini ifodalovchi shaxsiy-faoliyatli jarayon.

Ta'lim tizimlariga nisbatan integrativ yondashuv ostida V.S. Bezrukova "o'qitishning maqsadlari, mazmuni, shakllari va usullari, faoliyat turlari, bilim, ko'nikma, fazilatlar va shaxsiy xususiyatlarni birlashtirish zarurligini tushunish" ga asoslangan yondashuvni ta'kidlaydi [3, 94-b.].

FALSAFA

Shu bilan birga, integrativ yondashuv atrofidagi dunyoning murakkab obyektlari va jarayonlarini o'rganishda yaxlit birlikni ta'minlaydi. Bu birlik avvalo ilmiy faktlar, tushunchalar, qonunlar darajasida mustahkamlanadi, keyin universal shaklda ifodalanadi, ularning samaradorligi umumlashtirilgan bilimlarni (tushunchalar, qonunlar, umumiy nazariyalar) shakllantirish, dunyo va pirovardida, yaxlit ilmiy dunyoqarash, ilmiy manzarani tushunish bilan belgilanadi. Shu sababli bo'lajak sotsiologlarni integrativ yondashuv asosida ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishdek tadqiqot maqsadimizga mos keladi.

U.Makarova oliy kasbiy ta'lim kontekstida integral yondashuvni hisobga olgan holda, shaxsning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi va uni "uning tarkibiy elementlarining o'zaro ta'siri jarayoni va natijasini tavsiflovchi texnikalar to'plami, bilimlarning tizimligini oshirish, talabning nazariy va amaliy tayyorgarligida ifodalangan va har tomonlama shaxsiy rivojlanishiga yordam beradigan ko'nikmalarning murakkabligi", [10, 9-bet] deb ta'riflaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, integrativ yondashuv bilan pedagogik hodisalar protsessual va natijaviy tomonlarning birligi mavjud bo'lgan yaxlit shakllanishlar sifatida namoyon bo'ladi, bunda hamkorlik qiluvchi qismlarning o'zaro o'zgarishi hisobiga emas, balki bir-birining foydasiga sodir bo'ladi; alohida amalga oshirilgan harakatlar yig'indisi birgalikdagi harakat natijasida olinadigan oqibatni keltirib chiqara olmasa, tarkibiy qismlardan birining o'zgarishi boshqalarini mutanosib ravishda emas, balki murakkabroq qonunga muvofiq o'zgartirishga olib keladigan bo'lsa; bu yerda butunning ustuvorligi g'oyasi polisentrizm g'oyasi bilan organik ravishda birlashtiriladi. Integral yondashuvning muhim xususiyati talabalarning (bo'lajak sotsiologlar) izlanish va ijodiy faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishga, ularning bilimlarni faol va mustaqil ravishda egallashiga va integratsiya muhitida qo'llash usullarini o'zlashtirishga qaratilgan o'quv jarayoni subyektlarining o'zaro ta'siridir.

Integrativ yondashuv asosida o'qitishda talabalar bilimining murakkabligi va yaxlitligini ta'minlash, ularning tizimli tafakkuri va ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning o'ziga xos shaklidir. I.A.Zimnyaya, E.V.Zemtsova integrativ yondashuvni "hech bo'lmaganda bitta xususiyatning umumiyliigi bilan birlashtirilgan obyektlar, hodisalar, jarayonlar to'plamining yaxlit tasviri" [7, 17-b.] deb tushuntiradi, buning natijasida uning yangi sifati yaratiladi. I.P. Yakovlev oliy ta'lim sharoitida integrativ yondashuvni amalga oshirish yuqori darajadagi kasbiy kompetentsiya bilan ajralib turadigan "integral profil" bo'lgan mutaxassisni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak [18, 31-b.], deb ta'kidlaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Gnoseologik aspektida integrativ yondashuv voqelikni anglashning kundalik, mifologik, tabiatshunoslik, badiiy va boshqa usullarining uyg'unligiga asoslangan bilish subyekti tomonidan dunyoni yaxlit, ko'p qirrali ko'rishda namoyon bo'ladi. Shu ma'noda ta'lim mazmuniga integral yondashuv bir qator pedagogik vazifalarni bajaradi: uslubiy va dunyoqarash, rag'batlantiruvchi, madaniy ijodiy, mantiqiy va rivojlantiruvchi, muvofiqlashtirish va loyihalash kabilar.

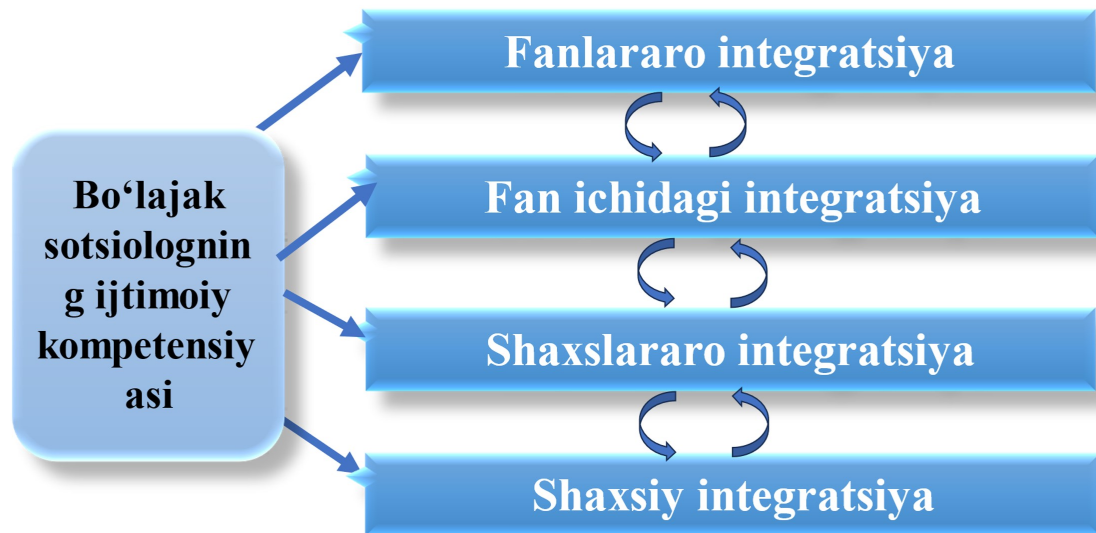
Integrativ yondashuvning mazmun-mohiyatini, oliy ta'lim tizimida integratsiyasi nazariyasi asoslarini tahlil qilish oliy kasb-hunar ta'limida integral yondashuvning strukturasini belgilash va quyidagi darajalarni aniqlash imkonini beradi: fanlararo, mavzulararo, shaxslararo va shaxs ichidagi integratsiyalarni. Binobarin, integrativ yondashuv nuqtai nazaridan ta'lim pedagogik integratsiya jarayoni va natijasi sifatida qaraladi (fanlararo, fan ichidagi integratsiya, shaxslararo va shaxsiy integratsiya).

Ta'limda tashqi va ichki integratsiya farqlanadi. Tashqi, turli mamlakatlarning to'plangan tajribasi umumlashtirilgan holda, shuningdek, turli xil faoliyat turlarini: fan, ta'lim muassasalari va ishlab chiqarishni integratsiyalashgan holda global ta'lim makonini qurishni o'z ichiga oladi; har xil turdagi ta'lim muassasalari; turli fanlar yoki akademik fanlar tushuniladi. Ichki - bir faoliyat turi, bitta fan, bitta mavzu doirasida tarkibiy qismlarning integratsiyasi tushuniladi [12]. Bizning tadqiqotimiz uchun ichki integratsiya ahamiyatli, integrativ kurslar, fanlar, yangi va innovatsion texnologiyalar, talabalar - bo'lajak sotsiolog mutaxassislarini tayyorlash va tarbiyalashning tashkiliy shakllari va usullari uchun integratsion tizimlarni yaratishga xizmat qiladi.

Integral ta'lim - bilimlarni integratsiyalashuvi orqali ta'lim mazmuniga kiritish va atrofidagi dunyo bilan qadriyat munosabatlarini shakllantirish uchun asos bo'lgan fundamental g'oyalar va tushunchalarni o'zlashtirish [11, 20-b.] tushuniladi. Bo'lajak sotsiologlarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun biz yaxlitlik, ichki birlik, barcha elementlarning ta'siri va o'zaro

ta'sirining maqsadga muvofiqligiga erishsak, integrativ yondashuvdan foydalanish samarali bo'ladi. Oliy ta'limda integral yondashuv darajalarining o'zaro ta'siri 1-rasmda keltirilgan.

Bo'lajak sotsiolog mutaxassislarini kasbiy tayyorlashning bir qismi sifatida integratsiyaning har bir darajasining mazmunini batafsil ko'rib chiqaylik.

1-rasm. Oliy ta'limda integratsiyalashgan yondashuv darajalarining o'zaro ta'siri
XULOSA

Universitetda umumiy gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar, umumiy kasbiy fanlar, mutaxassislik fanlari va tanlov fanlari fanlararo integratsiyalashuvi universitetda integratsiya g'oyalari va tizimni shakllantiruvchi tushunchalar asosida amalga oshiriladi: ta'lim, uning maqsadlari, ta'lim sifati, ta'limning vazifalari va istiqbollari, inson kamoloti, kasbiy ongini shakllantirish, ta'lim mazmuni, bilish usullari, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, xususan, faol o'qitish texnologiyalari, pedagogik ijodkorlik, kasbiy mahorat kabilarni qamrab oladi.

Integratsiyaning ushbu turi oliy ta'limda o'qitishni strategik maqsadni amalga oshirishga yo'naltiradi - ta'lim maydoniga yo'naltirilganlik uchun talabalarda professional dunyoqarashni shakllantirish va murakkab kasbiy muammolarni muvaffaqiyatli hal qilish imkonini beradi. Ta'lim mazmuniga integral yondashuv tufayli bo'lajak sotsiologlar barcha fanlarning ilmiy mazmunini fanlararo kasbiy muammolarni hal qilishning uslubiy, nazariy va texnologik vositasi sifatida talab qilish va undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladilar. Fanlararo integratsiya fan ichidagi integratsiyada o'z davomini topadi va unga asoslanadi.

Fan ichidagi integratsiya (внутрипредметной) o'quv fanini tabaqalashtirilgan va integrativ tizim sifatida tushunishga asoslanadi. O'quv fanining bo'limlari va mavzulari o'rtasida semantik, mazmunli, tarkibiy va texnologik aloqalarni o'rnatish uni yangi aloqalarga ochiq tizim sifatida o'rganishni tashkil etish imkonini beradi. Fan ichidagi integratsiya o'quv dasturi mazmunini modulli qurish orqali amalga oshiriladi, bu tizimni tashkil etuvchi aloqalarni shakllantirish va nazariya va amaliyotning integratsiyalashuviga erishish imkonini beradi. Fan ichidagi integratsiya natijasi bo'lajak mutaxassisning (sotsiolog) muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatga nazariy va uslubiy tayyorgarligida ifodalanadi va o'quv jarayonining yaxlitligi bilan ta'minlanadi.

Ta'lim jarayonida fanlar ichidagi integratsiyani amalga oshirish talabalarning faol bilim faoliyati va professor-o'qituvchilarning rivojlantiruvchi o'quv faoliyatining rezonansli muvofiqlashtirilishi, hamkorlik, birgalikda yaratish va dialog pozitsiyasiga asoslangan holda bo'lishi mumkin.

Oliy ta'limda shaxslararo integratsiya dialogik o'zaro hamkorlik makonining ko'p tomonlama ochiqligi orqali hamkorligi va birgalikda yaratishning zaruriy yo'nalishi sifatida qaraladi. Uning o'quv jarayonidagi vazifasi - o'z-o'zini o'rganish, o'z-o'zini tarbiyalash, guruhda tadqiqot faoliyati, ilmiy ijodkorlik, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini rivojlantirish orqali bo'lajak mutaxassis(sotsiolog)ning

FALSAFA

ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashish hisoblanadi. Bunday integratsiyaning natijasi kelajakdagi kasbiy faoliyatga tashkiliy va kommunikativ tayyorgarlikda namoyon bo'ladi.

Shaxsiy integratsiya (внутриличностная) insonning integrativ tabiati g'oyasiga va kasbiy va shaxsiy rivojlanishning yaxlitligi printsipiga asoslanadi. Ushbu yo'nalish tashqi ifodalangan integratsiya vositalari (operatsiyalar, usullar, harakatlar) va integrativ natija o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri sabab-oqibat munosabatlari yo'qligida namoyon bo'ladi, kuzatiladigan substantiv ifoda va hodisalarning ichki ma'nosini saqlab qoladi. A.Danilyuk ta'kidlaganidek, "integratsiya - bu umuman madaniyat va xususan ta'lim uchun ma'lumot va bilim bilan ishlashning o'ziga xos usuli bo'lib, o'rganish ongini rivojlantirishni ta'minlaydi" [5, 9-b.]. Shunday ekan, biz uchun shaxsiy integratsiya natijasi kasbiy bilimlarning ongga integratsiyalashuvi sifatida ko'rinadi.

Tadqiq etilgan integrativ yondashuv va ularga muvofiq ta'lim modellari zamonaviy oliy ta'limdagi ma'lum bir dolzarb vazifalarni, ya'ni bo'lajak sotsiologlarning ijtimoiy kompetentsiyalarni samarali o'zlashtirishi; ularlarga kasbiy qaror qabul qilish imkonini beruvchi amaliy tadqiqotlar kompetentsiyalarini shakllantirishi; bo'lajak sotsiologlarga tadqiqotchilik faoliyatida mustaqil izlanish olib borish; anglash faolligini kuchaytirish; shaxsning qadriyatlarga bo'lgan ijobiy muloqotini shakllantirish; talabalarning (bo'lajak sotsiologlar) sotsiologik faoliyatiga to'la, muvaffaqiyatli moslashishiga ko'maklashuvchi didaktik va ijtimoiy sharoitlarni yaratuvchi ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti: Ped. fan. dokd... diss. – T., 2007. – 305 b.
2. Безрукова, В. С. Интеграционные процессы в педагогической теории и практике / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 1994. – 152 с.
3. Безрукова, В.С. Словарь нового педагогического мышления / В.С. Безрукова. – Екатеринбург, 1992. – 94 с.
4. Вестник ПСТГУ. IV: Педагогика. Психология. - 2006. - Вып. 3. - С. 107-122.
5. Данилюк, А.Я. Метаморфозы и перспективы интеграции в образовании / А.Я. Данилюк // Педагогика. – 1998. – №2. – С. 8.
6. Джумаев Р.Х., Махмудов А.Х. Системный подход к проектированию модели личности магистра //научный журнал. Фан – СПОРТ:–Ташкент, – №4. 2010. – С. 12-16.
7. Зимняя, И.А. Интегративный подход к оценке единой социально-профессиональной компетентности выпускников вузов / И.А. Зимняя, Е.В. Земцова // Высшее образование сегодня. – 2008. – №5. – С. 14-19.
8. Ismoilov E.O. (2023). Integrativ yondashuv asosida talabalarning kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. *Toshkent –2023*
9. Ларионова, И.А. Интегративные тенденции в профессиональной подготовке специалистов социальной сферы: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.08 / Ирина Анатольевна Ларионова. – М.: 2009. – 42с. Чапаев, Н. К. Педагогическая интеграция: методология, теория, технология / Н. К. Чапаев. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та; Кемерово: Изд-во Кемер. гос. проф.-пед. колледжа, 2005. – 325 с.
10. Макарова, Е.Е. Интегративный подход к формированию лингвокультурологической компетентности студентов гуманитарных специальностей вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Елена Евгеньевна Макарова. – Киров, 2010. – 24 с.
11. Методические рекомендации по проведению деловых игр: для сред. спец. учебное заведений / А.А. Вербицкий, Н.В. Борисова; Всесоюз. науч.-метод. центр проф.-техн. обучения молодежи. – М.: ВНИЦПТО, 1990. – 20 с.
12. Назарова, О.Л. Управление качеством образовательного процесса в профессионально-педагогическом колледже: монография / О.Л. Назарова. – Челябинск: изд-во ЧелГНОУ УрО РАО, 2003. – 316 с.
13. Ҳамдамов Р., У.Бегимкулов, Н.Тайлоқов. Таълимда ахборот технологиялари. Олий таълим муассасалари учун / ЎзМЭ давлат илмий нашриёти. -Т.: 2010,120 б.
14. Хасанова Ш.Б. Биология фанини ўқитишда интегртив технологиялардан самарали фойдаланиш омиллари. Монография. – Тошкент: ИТА-PRESS, 2016. – 110 б.
15. Чапаев, Н. К. Педагогическая интеграция: методология, теория, технология / Н. К. Чапаев. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та; Кемерово: Изд-во Кемер. гос. проф.-пед. колледжа, 2005. – 325 с.
16. Юлбарсова, Х. А. (2020). Интегратив ёндашув асосида бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив компетентлигини шакллантириш технологияси: Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси. *Наманган–2019, 12, 12.*
17. Яковлев, Е.В. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения / Е.В. Яковлев, Н.О.Яковлева. – М.: Гум. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 239 с.
18. Яковлев, И.П. Основные направления процесса интеграции в высшей школе на этапе развитого социализма: автореф. дисс. ... докт. пед. наук: / И.П. Яковлев. – М., 1999. – 31 с.